

Władysław Kubik

Biuletyn katechetyczny : lubelski eksperyment oświatowo-pedagogiczny

Collectanea Theologica 45/4, 161-170

1975

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BIULETYN KATECHETYCZNY

LUBELSKI EKSPERYMENT OŚWIATOWO-PEDAGOGICZNY

Dydaktyka polska w pierwszych latach po wojnie nie ma jeszcze własnych metod kształcenia i wychowania, opiera się głównie na założeniach dydaktyki krajów Zachodu*. Zauważa się także wpływ pedagogów radzieckich, których prace w wielkiej liczbie są tłumaczone na język polski. Dopiero od 1950 roku dydaktyka polska wkracza na drogę doświadczalnictwa naukowego prowadząc między innymi prace eksperymentalne¹. Prace te angażują wielu nauczycieli praktyków oraz wybitnych pedagogów. Podejmują je poszczególne szkoły w całym kraju, a w sposób przodujący wyróżnia się województwo lubelskie².

Tradycje nowatorstwa pedagogicznego na Lubelszczyźnie

Ruch nowatorstwa pedagogicznego nie jest zupełnie czymś nowym na Lubelszczyźnie. Już w XIX wieku można tu zauważyć pewne innowacje pedagogiczne³. W okresie międzywojennym podejmuje się różne próby nowatorskie. Wielu nauczycieli prowadzi obserwacje pedagogiczne i próbuje ulepszyć proces nauczania i wychowania. Można tu wymienić dyrektora seminarium nauczycielskiego w Leśnej Podlaskiej, W. Koziarę, który prowadził katalog klasyfikacyjny słuchaczy wraz z ich charakterystykami. Dokumenty te stały się po latach bogatym źródłem badań nad osobowością nauczyciela. Józef Różycki prowadził szkołę powszechną bez ocen niedostatecznych. Stanisław Dobrowolski, dyrektor Wyższego Kursu Nauczycielskiego w Lublinie w latach 1934—1939, w działalności swojej zwrócił uwagę na zagadnienie przygotowania nauczycieli do pracy pedagogicznej⁴.

W pierwszym dziesięcioleciu po wyzwoleniu z okupacji hitlerowskiej nie podjęto na Lubelszczyźnie dobrych tradycji nowatorskich lat przedwojennych. Poszczególne nauczyciele rozpoczynają wprawdzie próby prac nowatorskich, lecz nie są one jeszcze dostatecznie cenione przez szkolne władze administracyjne. Jednocześnie brakuje potrzebnych pomocy dydaktycznych i finan-

* Redaktorem niniejszego biuletynu jest ks. Władysław Kubik SJ, Kraków—Warszawa.

¹ W. Okoń, *Podstawy systemu dydaktycznego w szkole socjalistycznej*, w: *System dydaktyczny*, pod red. W. Okonia, Warszawa 1972, 54.

² *Tamże*, 55.

³ Por. E. Zachajkiewicz, *Ruch nowatorstwa pedagogicznego na Lubelszczyźnie*, w: *Szkoły wiodące w województwie lubelskim*, pod red. E. Machockiego, E. Zachajkiewicza, Warszawa 1967, 5.

⁴ *Tamże*, 6.

sowych. Okres późniejszy przynosi jednak wielką poprawę wobec tego rodzaju prac. W 1959 roku powstaje propozycja powiązania szkół z zakładami pracy.⁵ Powołuje się w tym celu w Lublinie Wojewódzką Radę Szefostw. Prawie każda szkoła otrzymuje opiekuna, którego wyznacza zakładowa Rada Szefostw. Opiekun taki załatwia sprawy związane z materialnymi potrzebami szkoły, bierze udział w posiedzeniach rad pedagogicznych, organizuje odczyty prowadzone przez inżynierów i techników, udziela pomocy w urządzaniu imprez, wycieczek, obozów i wyposaża warsztaty szkolne⁶. Wyłaniają się w związku z powyższym szkoły wiodące, do których należą najlepsze szkoły podstawowe, licea ogólnokształcące i szkoły zawodowe. Celem szkół wiodących jest upowszechnienie dobrych doświadczeń pedagogiczno-dydaktycznych. Jednocześnie prowadzą one rytmiczną i pełną realizację programów nauczania, określają przydatność programów i podręczników pod względem doboru treści, dążąc do likwidacji drugorzeczności, do pełnego wykorzystania pracowni i klasopracowni łącznie z nowoczesnym sprzętem technicznym, do zwiększenia opieki nad wychowankiem w szkole jak i poza nią⁷.

1. Lubelski eksperyment oświatowo-pedagogiczny

Jakkolwiek rozwój nowatorstwa pedagogicznego na terenie Lubelszczyzny ma bogatą tradycję, zjawisko masowe datuje się dopiero od 1964 roku. Narada aktywno oświatowego zorganizowana 3 marca 1964 roku⁸ inicjuje na prośbę byłego kuratora Okręgu Szkolnego Lubelskiego, dr Edwarda Zachajkiewicza i kierownika Katedry Pedagogiki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, prof. dr Konstantego Lecha, „Lubelski eksperyment oświatowo-pedagogiczny” w województwie lubelskim⁹. Lubelski eksperyment ma się rozwijać pod bezpośrednim kierownictwem i nadzorem pracowników nauki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie, Wyższej Szkoły Rolniczej w Lublinie i Instytutu Pedagogiki w Warszawie¹⁰. W ramach eksperymentu powołuje się do życia Okręgowy Ośrodek Metodyczny w Lublinie, którego zadaniem jest gromadzenie materiału konkretyzacyjnego od wybitnych nauczycieli, celem poddania go analizie, weryfikacji i ocenie z punktu widzenia przydatności zastosowania go w praktyce. Ustanawia się także Komisję Koordynacyjną lubelskiego eksperymentu składającą się z 26 osób, z których większość to pracownicy nauki¹¹. W ramach komisji utworzono kilka sekcji:

1. sekcję prowadzącą badania nad przydatnością programów i podręczników,
2. sekcję prowadzącą badania nad metodami nauczania i wychowania, a także mającą nadzór nad prowadzeniem eksperymentów terenowych,
3. sekcję pedagogiczno-organizacyjną, która bada skuteczność form pracy nad doształcaniem nauczycieli,
4. sekcję kształcenia politechnicznego,

⁵ Tamże, 9.

⁶ Tamże, 10-12.

⁷ Tamże, 20-21.

⁸ E. Zachajkiewicz, *Nowatorstwo pedagogiczne nauczycieli województwa lubelskiego*, w: *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*, t. I, Lublin 1963, 196.

⁹ *Badania i eksperymenty pedagogiczne na Lubelszczyźnie 1964-1969*, pod red. M. Marczyka, Lublin 1969, 5.

¹⁰ Cz. Wójcik, *Upowszechnianie nowych osiągnięć*, w: *System dydaktyczny*, dz. cyt., 157.

¹¹ E. Zachajkiewicz, *Ruch nowatorstwa pedagogicznego na Lubelszczyźnie*, art. cyt., 23.

5. sekcję pedagogiki społecznej,
6. sekcję upowszechniającą szkoły przysposobienia rolniczego,
7. sekcję, która zajmuje się zbieraniem materiałów i publikacji dotyczących wyników eksperymentu oraz upowszechniającą je i organizującą prace eksperymentalne,
8. wreszcie sekcję zapewniającą szkołom i nauczycielom potrzebne warunki do prowadzenia eksperymentu¹².

W skład każdej sekcji wchodzi opiekun naukowy, przedstawiciel szkół, administracji, Ośrodka Metodycznego i partii. Już w roku 1964/65 pracę eksperymentalną podjęto 188 szkół i placówek. W tym „6 przedszkoli, 76 szkół podstawowych, 2 szkoły podstawowe dla pracujących, 2 szkoły podstawowe specjalne, 32 licea ogólnokształcące, 1 liceum ogólnokształcące korespondencyjne, 5 liceów pedagogicznych, 1 technikum przemysłowo-pedagogiczne, 3 studia nauczycielskie, 35 szkół zawodowych, 14 szkół przysposobienia rolniczego, 5 domów dziecka, 4 bursy i internaty”¹³. Z tego 6 szkół prowadziło pracę eksperymentalną, 25 szkół — pracę eksperymentującą, a 154 prace wiodące¹⁴. Nie we wszystkich wymienionych szkołach proces unowocześniania metod nauczania i organizacji pracy dydaktyczno-wychowawczej przebiegał równomiernie.

Lubelski eksperyment od początku przybrał dwa nurty. Pierwszy nurt — szeroki — mieścił w sobie różne inicjatywy podejmowane przez szkoły wiodące, placówki wychowawcze oraz komitety rodzicielskie i opiekuńcze. Miały tu miejsce indywidualne próby stosowania w nauczaniu metody problemowej, wykorzystania środków audiowizualnych, pracowni przedmiotowych i klaspracowni. Wielką pomocą w podejmowanych pracach byli pracownicy nauki różnych wydziałów Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, którzy ciągle służyli swą wiedzą dydaktyczną, a także bogatym doświadczeniem w pracy naukowo-badawczej¹⁵.

Drugi nurt — wąski — obejmował tylko kilka szkół w Lublinie i Puławach¹⁶. Celem tego nurtu było ukierunkowanie pracy nauczycieli i wprowadzenie do praktyki teoretycznych założeń eksperymentu. Chodziło tu o wypracowanie skutecznych metod i form unowocześnienia pracy w szkole. Położono więc nacisk na popularyzowanie dotychczasowych doświadczeń szkół eksperymentalnych i wiodących województwa lubelskiego¹⁷. Chcąc osiągnąć zamierzony cel zwrócono uwagę przede wszystkim na doskonalenie nauczycieli w zespołach samokształceniowych i przez dyskusje problemowe. Dobór tematyki i jej zakres zależał od inicjatywy rady pedagogicznej i nauczycieli danej szkoły. W konkretnej pracy eksperymentalnej poszczególni nauczyciele koncentrowali się na dowolnie obranym kierunku eksperymentu. Niezależnie jednak od wybranego kierunku wiodącego — eksperymentalnego byli obowiązani do realizacji założeń ogólnych eksperymentu¹⁸.

¹² *Tamże*, 23-24.

¹³ E. Zachajkiewicz, *Lubelski eksperyment oświatowo-pedagogiczny*, dz. cyt., 138.

¹⁴ *Tamże*, 138.

¹⁵ E. Zachajkiewicz, *Ruch nowatorstwa pedagogicznego na Lubelszczyźnie*, art. cyt., 30.

¹⁶ W Lublinie wybrano szkołę podstawową nr 6, 9, 29 i 35, a w Puławach szkołę podstawową nr 1, 3, 5 i 6 oraz nr 1 w Radzynie Podlaskim (por. *Program drugiego etapu lubelskiego eksperymentu pedagogicznego 1971-1975*, oprac. M. Marczyk, Lublin 1972, 11).

¹⁷ E. Zachajkiewicz, *Ruch nowatorstwa pedagogicznego na Lubelszczyźnie*, art. cyt., 29.

¹⁸ *Tamże*, 29.

Podjęte prace w wąskim nurcie eksperymentu opierano na założeniach zawartych w pozycjach książkowych głównie prof. dra Konstantego Lecha, jako naukowego opiekuna eksperymentu, a także innych polskich dydaktyków, jak Wincentego Okonia, Czesława Kupisiewicza, Edwarda Fleminga, J. Bardeckiego. Jednocześnie w pracach eksperymentalnych angażowało się bezpośrednio wielu pracowników nauki głównie Katedry Pedagogiki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, następnie Instytutu Pedagogiki w Warszawie, Uniwersytetu Warszawskiego i Jagiellońskiego oraz Wyższej Szkoły Rolniczej w Lublinie¹⁹.

2. Pierwszy etap eksperymentu

Prace „lubelskiego eksperymentu oświatowo-pedagogicznego” przebiegały w dwu etapach: pierwszy od 1964 do 1969, drugi od 1971 do 1975 roku²⁰. Naukowe kierownictwo nad eksperymentem — jak już wspominaliśmy — objął prof. dr Konstanty Lech, przy współudziale pracowników Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej i innych wyższych uczelni. Poniższe zestawienie obrazuje sieć szkolną objętą eksperymentem, podaje nazwiska opiekunów i tematykę.

Opiekun eksperymentu:	Nazwa szkoły:	Miejscowość:	Tematyka eksperymentu:
J. Bardecki J. Szurka	4 szkoły przyspos. rolniczego		Nauczanie cykliczne
J. Bardecki	Szkoła Podst. Nr 3	Puławy	Nauczanie problemowe w zespołach
Z. Cackowski	3 licea ogólnokształc.		Propedeutyka filozofii w liceum ogólnokształcącym
E. Fleming	Szkoła Podst. Nr 1 i Nr 5	Puławy	Nauczanie problemowe, zmiana klasolekcyjnej organizacji na pracownianą
J. Kozłowski	Studium Nauczycielskie Nr 1 i Nr 2	Lublin	Nowe założenia budowy programów przedmiotów pedagogicznych
F. Korniszewski	5 liceów ogólnokształc.		Nauczanie matematyki udoskonaloną metodą tradycyjną w klasie VIII
K. Lech	Szkoła Podst. Nr 6	Lublin	Wiązanie teorii z praktyką,
K. Lech	Szkoła Podst.	Przybysławice	”
K. Lech	Szkoła Podst.	Kurowo	”
M. Marczuk	Liceum Korespondencyjne	Lublin	Nowa organizacja kształcenia w liceach korespond.

¹⁹ Program drugiego etapu lubelskiego eksperymentu pedagogicznego 1971-1975, dz. cyt., 13.

²⁰ Tamże, 11.

W. Okoń	Szkoła Podst. Nr 29	Lublin	Nauczanie proble- mowe
R. Polny	Liceum Ogólno- kształcące		Wychowanie politechniczne
B. Suchodolski	Szkoła Podst. Nr 9	Lublin	Szkoła podsta- wowa w społe- czeństwie socjalistycznym
Zinkiewicz W. Kakietek	20 szkół	w okręgu lubelskim	Nauczanie klima- tologii i meteorolo- gii w oparciu o szkolne stacje meteorologiczne
T. Wróbel z grupą pracowników		Lublin i now. pu- ławski	Badania nad zaso- bem umysłowym dzieci wstępujących do klas pierwszych.

W pierwszym etapie lubelskiego eksperymentu skoncentrowano się na trzech zasadniczych sprawach jak unowocześnienie bazy materialnej szkół, wprowadzenie nowych metod nauczania i wychowania wypracowanych przez czołowych przedstawicieli dydaktyki w Polsce, kształcenie i doskonalenie kadr pedagogicznych.

Unowocześnienie bazy materialnej szkół

Program lubelskiego eksperymentu zakładał konieczność modernizacji już istniejącej bazy materialnej szkół różnych typów oraz odpowiednią ich sieć. Zwrócono uwagę na to, aby pomieszczenia szkolne odpowiadały wymogom nowych założeń eksperymentalnych. W nauczaniu należało stosować szereg środków technicznych, jak rzutniki, przeźrocza, magnetofony, adaptory, szkolne projektory filmowe, tablice magnetyczne i flanelowe, radio i telewizję oraz inne pomoce dostosowane do poziomu nauczania²¹. Stąd wiele uwagi poświęcono odpowiedniemu wyposażeniu klas lekcyjnych, pracowni i klasopracowni w pomoce naukowe. Duży wkład w rozwój budownictwa i wyposażenia szkół wniosło społeczeństwo Lubelszczyzny w ramach społecznych czynów, zajmując w skali krajowej przodujące miejsce²².

W wielu miejscowościach województwa lubelskiego powołano społeczne komitety budowy szkół, których celem było gromadzenie materiału budowlanego i środków finansowych. Fundusz na powyższe cele czerpały szkoły także z funduszu państwowego. Często jednak nauczyciele we własnym zakresie zdobywali niezbędne pomoce lub je sami wykonywali. W zależności od przedmiotu, którego uczyli, sami przygotowywali obrazy, modele, makiety, wykresy, przeźrocza, czy nagrania na taśmy magnetofonowe.

Również dzieci starsze, wykonywały pomoce dla dzieci młodszych. Dzięki pomocy komitetów rodzicielskich i rad zakładowych wyposażenie szkół uległo widocznej poprawie. Wiele troski włożono w wystrój sal lekcyjnych. W tym celu same dzieci lub razem z wychowawcą klasowym robiły gazetki ścienne, które spełniały rolę informatora, a także były wyrazem zainteresowania i troski o wspólne dobro.

²¹ E. Zachajkiewicz, *Lubelski eksperyment oświatowo-pedagogiczny*. art. cyt., 51.

²² *Tamże*, 188.

Wprowadzenie nowych metod

Prace eksperymentalne nad wprowadzeniem nowych metod i zasad nauczania nie były łatwe. Należało teorię wcielić w życie bez gotowych wzorców i przykładów. W tym celu nauczyciele najpierw korzystali z lektur dydaktycznych, następnie wspólnie je omawiali i próbowali stosować w życiu praktycznym szkoły z uwzględnieniem jej warunków i środowiska²³. Niejednokrotnie założenia nowego systemu nauczania w konkretyzacji okazały się bardzo trudne. Nauczyciel nie był w stanie pracować sam według nowych założeń. Nie wystarczało przeczytanie opracowań pedagogów na temat nauczania problemowego, programowanego, łącznie teorii z praktyką czy też aktywizacji pracy uczniów, by móc je wprowadzić w życie. Dlatego kilka szkół podjęło współpracę z autorami — pedagogami. Szkoła Podstawowa Nr 29 w Lublinie współpracowała z prof. Wincentym Okoniem nad wdrożeniem do praktyki założeń nauczania problemowego, o którym on pisze w książce *U podstaw problemowego uczenia się*. Szkoła Nr 9 w Lublinie współpracowała z Bogdanem Suchodolskim nad wyrażaniem do praktyki założeń zawartych w książce *Szkoła podstawowa w społeczeństwie socjalistycznym*. Szkoły Nr 1 i 5 w Puławach przy współpracy dr Edwarda Fleminga prowadziły próby nauczania problemowego oraz dążyły do zmiany klasolekcyjnej organizacji nauczania na pracownianą. Natomiast szkoła Nr 3 w Puławach współpracowała z prof. J. Bardeckim, którego opracowania na temat nauczania problemowego w zespołach stały się podstawą prowadzonych prób.

Książki Konstantego Lecha *System nauczania i Rozwijanie myślenia przez łączenie teorii z praktyką* były najpierw czytane i wykorzystywane w praktyce przez nauczycieli, a następnie w ramach referatów dla nauczycieli, formułowano ogólne założenia systemu szkolnego dla potrzeb praktyki²⁴. Dzięki takiej współpracy ustalono najprostsze założenia dotyczące nowego systemu nauczania, mianowicie, że szkoła powinna przekazywać wychowankom obszerny i uporządkowany zasób wiedzy, rozwijając w nich aktywność myślenia, że należy jako główną zasadę nauczania uznać łączenie teorii z praktyką, że najważniejszą jest metoda problemowa, nie pomijając jednak metod podających i poszukujących, że należy kształcić umiejętność programowania samodzielnej pracy ucznia²⁵.

Eksperymentem objęto wszystkie szczeble kształcenia. A więc najpierw eksperyment lubelski zwrócił uwagę na kształcąco-wychowawczą rolę przedszkola w całym procesie nauczania, zwłaszcza gdy chodzi o dzieci w wieku 5 do 6 lat. Dla dzieci przygotowujących się do rozpoczęcia nauki w klasach pierwszych organizowano specjalne badania mające na celu wykrycie zasobu umysłowego dziecka. Dzieci, które przejawiały opóźnienie w rozwoju umysłowym, kierowano do tzw. grup wyrównawczych, a nawet odraczano ich pójście do szkoły²⁶. Wiele uwagi poświęcono wczesnemu zapisywaniu dzieci do klas pierwszych. Prace eksperymentalne podejmowane w liceach okazały się mniej skomplikowane niż w szkołach podstawowych. Poziom umysłowy młodzieży uczącej się w liceach jest bowiem bardziej jednolity niż w szkołach podstawowych. W całej działalności eksperymentalnej — głównie na szczeblu pod-

²³ K. Lech, *Konkretyzacja i wdrażanie do praktyki nowego systemu nauczania*, w: *Szkoły wiodące w województwie lubelskim*, dz. cyt., 42.

²⁴ E. Zachajkiewicz, *Lubelski eksperyment oświatowo-pedagogiczny*, art. cyt., 147-148; por. K. Lech, *Konkretyzacja i wdrażanie do praktyki nowego systemu nauczania*, art. cyt., 41-42.

²⁵ K. Lech, *Czy jest uzasadnione dążenie do odrodzenia systemu nauczania w dzisiejszej szkole*, w: *System dydaktyczny*, dz. cyt., 79-80.

²⁶ E. Zachajkiewicz, *Lubelski eksperyment oświatowo-pedagogiczny*, art. cyt., 166-169.

stawowym — uwzględniono synchronizację procesów nauczania i wychowania. Zwrócono uwagę na stosowanie metody problemowej wdrażającej uczniów do samodzielnego myślenia oraz aktywności na lekcjach. Podjęto również pracę w zakresie ulepszania metod nauczania przez utrwalenie i sprawdzanie wiadomości przy pomocy tzw. testów wiadomości oraz sprawdzianów jedno- lub kilku problemowych²⁷.

Unowocześnienie procesu dydaktyczno-wychowawczego nabiera wielkiego znaczenia także w szkolnictwie zawodowym. Szkolnictwo zawodowe ulega ciągłym przeobrażeniom wskutek zmieniających się potrzeb kraju. Konieczność ciągłych zmian specjalności i zawodów nie pozwala na stabilizację programów, podręczników, metodyk nauczania jak i badań teoretyków w tym zakresie. Szkoły zawodowe w pierwszym etapie eksperymentu nie wprowadzały więc systematycznie nowych założeń reformy szkolnej. Jednakże z wielkim zainteresowaniem włączyły się częściowo w nurt nowatorstwa. Prace podjęte przez szkolnictwo zawodowe dotyczyły organizacji procesu nauczania, zagadnień wychowawczych, poznania osobowości ucznia, zainteresowań młodzieży poza lekcjami w szkole, problematyki szkolenia praktycznego w warsztatach szkolnych, sprawy wychowania fizycznego, sportu i turystyki, badania losów absolwentów, badania kandydatów wstępujących do technikum, oraz wiele innych problemów szkolnych i pozaszkolnych²⁸.

Doskonalenie kadr pedagogicznych

Podjęte prace w ramach eksperymentu lubelskiego, a tym bardziej przyszłe potrzeby nowej szkoły, wychowania i zawodu nauczycielskiego zrodziły potrzebę kształcenia i doszkadzania kadr pedagogicznych. Wymagały od nauczycieli dobrego przygotowania ogólnopedagogicznego oraz dobrej znajomości swego przedmiotu nauczania. Problem ten dotyczył wszystkich nauczycieli i wychowawców pracujących w różnych typach szkół. Organizowano więc dla nauczycieli doraźne doszkadzanie za pomocą kursów, odczytów i samodzielnej lektury, mocno podkreślając wielką rolę samokształcenia zawodowego. W ramach samokształcenia zawodowego nauczyciele korzystali z pozycji dydaktycznych naszych polskich dydaktyków, jak W. Okonia, K. Lecha, E. Fleminga, J. Bardeckiego, Cz. Kupisiewicza i innych²⁹. Lektura pedagogiczna pozwalała zapoznać się z nowym systemem dydaktyczno-wychowawczym eksponowanym przez pracowników nauki. Tego rodzaju samokształcenie przyczyniło się do zwiększenia zbiorów szkolnych bibliotek pedagogicznych, a także osobistych bibliotek niezbędnych do pracy w nowym systemie szkolnym oraz prenumeraty odpowiednich czasopism pedagogicznych. Jednocześnie organizowano konferencje przedmiotowo-metodyczne, na których poszczególne nauczyciele wygłaszali referaty-odczyty, a także prowadzili koleżeńskie lekcje pokazowe³⁰. Odczyty prowadzone przez samych nauczycieli poddawane były publicznej ocenie. Najlepsze były wyróżniane i upowszechniane w odpowiednich publikacjach. Odczyty były opracowywane przez jedną lub kilka osób, a także przez zespół, którego członkami byli także pracownicy nauki. Przygotowanie odczytu zmuszało ich autorów-nauczycieli do analizy i udoskonalenia własnego warsztatu pracy, do lektury dzieł i czasopism pedagogicznych, co w sumie dodatnio wpływało na samokształcenie.

Zmienia się również profil kształcenia przyszłych nauczycieli, więcej uwa-

²⁷ *Tamże*, 192-193.

²⁸ *Tamże*, 201; por. *Nowatorstwo w pracy szkół zawodowych*, pod red. A. Sobockiej-Grabalskiej, w: *Szkoły wiodące w województwie lubelskim*, dz. cyt., 125-127.

²⁹ *Tamże*, 161 i 228.

³⁰ *Tamże*, 162.

gi poświęca się kształceniu pedagogicznemu, tzn. przedmiotom pedagogicznym, metodyce nauczania określonego przedmiotu oraz praktyce pedagogicznej⁸¹. Wielu nauczycieli aktualnie pracujących podjęło studia zaoczne i ekster-nistyczne w celu podniesienia swoich kwalifikacji odpowiednio do wymagań współczesnej szkoły i współczesnej rzeczywistości.

Pomimo szerokiej działalności eksperyment lubelski na pierwszym swoim etapie nie stał się jeszcze zjawiskiem masowym w całym województwie. O jego powszechności ma decydować drugi jego etap wyznaczony na lata 1971—1975.

3. Drugi etap eksperymentu

W roku 1969 na zakończenie pierwszego etapu lubelskiego eksperymentu oświatowo-pedagogicznego, na sesji oświatowej dokonano podsumowania osiągnięć i doświadczeń oraz ustalono program na drugi jego etap, który został wyznaczony na lata 1971—1975⁸². Ministerstwo Oświaty i Szkolnictwa Wyższego pozytywnie oceniło prace prowadzone w pierwszym etapie eksperymentu. W celu dalszego kontynuowania jego osiągnięć i prac przydzieliło odpowiednie środki Instytutowi Nauk Pedagogicznych i Filozoficznych Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. W ramach drugiego etapu eksperymentu powołano do współpracy Instytut Nauk Pedagogicznych i Filozoficznych Uniwersytetu Marie Curie-Skłodowskiej, pracowników nauki innych katedr i Instytutu Pedagogiki, Wojewódzką Radę Postępu Pedagogicznego, kuratorium, inspektoraty oświaty wszystkich powiatów Lubelszczyzny, okręgowe i powiatowe ośrodki metodyczne oraz grono nauczycieli z całego województwa⁸³. Eksperyment w drugim podjętym etapie będzie przebiegał w dwu kierunkach: 1. naukowo-badawczym, 2. kompleksowo-wdrożeniowym,

Kierunek pierwszy będzie ściśle związany z kierunkiem wdrożeniowym⁸⁴. Drugi etap eksperymentu lubelskiego postawił za cel swych dążeń weryfikację pierwotnych założeń. Jednocześnie chodzi o konkretyzację wypracowanych założeń nowego systemu dydaktycznego dla poszczególnych przedmiotów i na różnych poziomach kształcenia. Prace konkretyzacyjne w zakresie przedmiotów, w których proces ten zostanie najbardziej zaawansowany, mają być wprowadzone do tzw. szkół bazowych, a następnie do wszystkich innych szkół⁸⁵.

Wprowadzenie w życie szkoły masowego wdrażania założeń nowoczesnego systemu dydaktycznego wymaga wielu zmian. W pierwszym etapie eksperymentu dotyczyły one głównie szkół bazowych, teraz mają być objęte wszystkie szkoły. Wśród zaplanowanych zmian należy więc wymienić ulepszenie bazy materialnej na szkołach, wyposażenie ich w potrzebne środki dydaktyczne i pomoce metodyczne dla nauczycieli; kształcenie i doskonalenie nauczycieli i pracowników nadzoru pedagogicznego, wraz z udoskonaleniem kierowania szkolnictwem; rozwinięcie działalności wydawniczej i popularyzatorskiej, łącznie z tworzeniem nowych podręczników dla nauczycieli i ucznia; powiązanie szkoły z ośrodkami naukowo-badawczymi i środowiskiem⁸⁶.

⁸¹ S. Krawcewicz, *Kształcenie i doskonalenie nauczycieli*, dz. cyt., 58.

⁸² Cz. Wójcik, *Upowszechnianie nowych osiągnięć*, dz. cyt., 158, por. E. Zachajkiewicz, *Lubelski eksperyment oświatowo-pedagogiczny*, art. cyt., 209.

⁸³ E. Zachajkiewicz, *Lubelski eksperyment oświatowo-pedagogiczny*, art. cyt., 209.

⁸⁴ Cz. Wójcik, *Upowszechnianie nowych osiągnięć*, art. cyt., 158.

⁸⁵ E. Zachajkiewicz, *Lubelski eksperyment oświatowo-pedagogiczny*, art. cyt., 219; por. *Program drugiego etapu lubelskiego eksperymentu pedagogicznego 1971—1975*, dz. cyt., 13.

⁸⁶ *Program drugiego etapu lubelskiego eksperymentu pedagogicznego 1971—1975*, dz. cyt., 14.

Baza materialna szkół

Nowe obiekty szkolne powinny posiadać odpowiednio przygotowane pracownie przedmiotowe, laboratoria, a także specjalne pomieszczenia na zajęcia pozalekcyjne. Zwraca się uwagę na poprawienie stanu sanitarno-higienicznego pomieszczeń szkolnych, a także na estetyczne utrzymanie terenu wokół szkoły, chodzi więc o uporządkowanie, zazielenienie i ukwiecenie tego terenu³⁷. Nowe i szersze zastosowanie wyznacza się środkiem dydaktycznym. Traktuje się je nie tylko jako źródło wiedzy i narzędzie ilustrujące słowa nauczyciela, ale jako „kryterium prawdy, jako środek weryfikacji i konkretyzacji rezultatów wnioskowania i dowodzenia, jako czynnik rozwijania myślenia”³⁸. Zaleca się korzystanie z epidiaskopów, przeźroczy, rzutników pisma, czytników, magnetofonów z taśmotekami, adapterów z płytami, laboratoriów do kontrolowania i egzaminowania itp. Niemniej zaleca się korzystanie i to systematyczne z środków masowego przekazu: telewizji, radia (zwłaszcza audycji szkolnych), filmów oświatowych, a także korzystanie z czasopism młodzieżowych.

Kształcenie kadry pedagogicznej

Unowocześnienie procesu nauczania i wychowania uzależnione jest przede wszystkim od posiadania przez nauczycieli zasobu nowoczesnej wiedzy, od możliwości ciągłej jej modernizacji, „od stopnia ich bieżących kontaktów ze środkami masowej informacji”³⁹. W kształceniu i doskonaleniu nauczycieli ważnym staje się położenie akcentu na przygotowanie ich do ciągłej modernizacji procesu kształcenia szkolnego. Dlatego program drugiego etapu lubelskiego eksperymentu realizację swoich zadań upatruje w odpowiednim przygotowaniu i ciągłym doskonaleniu wszystkich nauczycieli, kierowników i dyrektorów szkół, pracowników nadzoru pedagogicznego oraz pracowników ośrodków metodycznych zarówno pod względem naukowo-pedagogicznym, jak i ideowo-kulturalnym. Podkreśla się konieczność ciągłej renowacji wiedzy zdobytej wcześniej przez grono pedagogiczne⁴⁰. Istnieje także potrzeba uzupełnienia przez pewną część nauczycieli wiedzy pedagogicznej. Dlatego przeprowadzono i będą kontynuowane planowe i systematyczne szkolenia inspektorów i podinspektorów szkolnych, kierowników ośrodków metodycznych we wszystkich powiatach, kierowników szkół bazowych i wszystkich szkół podstawowych oraz nauczycieli poszczególnych przedmiotów, oraz dla wszystkich pracowników pedagogicznych — kursy poświęcone problematyce i organizacji eksperymentu⁴¹. Mocno podkreśla się konieczność ciągłego samokształcenia nauczycieli poprzez lekturę dzieł i czasopism pedagogicznych. Usiłuje się również zmienić funkcję nauczyciela na organizatora procesu nauczania, od którego wymaga się umiejętności doboru układu treści nauczania, wykonania odpowiedniego rozkładu materiału i sporządzania konspektu lekcyjnego⁴². Istnieje więc zapotrzebowanie na nauczycieli żądnych wiedzy, którzy rozumieją sens kształcenia się przez całe życie, a zwłaszcza przez czas trwania aktualnej pracy zawodowej. Szkoła natomiast ma obowiązek przygotować swoich nauczycieli do nowych wymagań oraz do ciągłego samodoskonalenia zawodowego i renowacji wiedzy, którą posiadają. Zauważa się dążność do tego, aby nau-

³⁷ *Tamże*, 64.

³⁸ *Tamże*, 24.

³⁹ S. Krawciewicz, *Kształcenie i doskonalenie nauczycieli*, art. cyt., 22.

⁴⁰ *Program drugiego etapu eksperymentu lubelskiego 1971-1975*, dz. cyt., 37.

⁴¹ E. Zachajkiewicz, *Lubelski eksperyment oświatowo-pedagogiczny*, art.cyt., 210.

⁴² *Tamże*, 211.

czyciele uzyskali wykształcenie ze stopniem magistra, Natomiast ci, którzy w wymaganym terminie nie podejmą studiów i nie zdobędą koniecznych kwalifikacji, będą przesuwani do innych typów szkół⁴³.

Działalność wydawnicza i popularyzatorska

Zwraca się również uwagę na rozwijanie działalności wydawniczej i popularyzatorskiej związanej z pracami eksperymentu. W tym celu Okręgowy Ośrodek Metodyczny w Lublinie wraz z nauczycielami będzie gromadził materiały konkretyzacyjne od nauczycieli poddając je analizie, weryfikacji i ocenie przydatności do zastosowania w szkole na codzień. Będzie opracowywał pod względem merytorycznym, metodycznym, redakcyjnym i przygotowywał do druku: rozkłady materiału i uwag do programów nauczania, konspekty lekcyjne, protokoły i sprawozdania z odbytych lekcji, sprawdziany i testy do badania wyników nauczania, zestawy środków dydaktycznych, projekty urządzeń i wyposażenia pracowni przedmiotowych łącznie z opisem ich użyteczności⁴⁴. Zebrane w ten sposób materiały mają być wykorzystane przy opracowaniu podręczników dla nauczycieli i uczniów. Lubelski eksperyment pozwolił dostrzec, że nowe metody i zasady nauczania będą powszechnie stosowane z chwilą opracowania specjalnych podręczników dla nauczycieli wszystkich przedmiotów i poziomów nauczania, co można już zauważyć w zakresie fizyki i chemii, do których to przedmiotów opracowano już takie podręczniki⁴⁵.

Specyfiką lubelskiego eksperymentu, zarówno pierwszego jak i drugiego jego etapu, jest doskonalenie pracy szkoły przy dużym współudziale pracowników nauki. Stwarza to szerokie możliwości weryfikacji teorii pedagogicznych w praktyce. Dąży się również do współpracy z zakładami pracy, rodzicami, z konkretnym środowiskiem, w którym znajduje się szkoła.

Oceniając założenia, cele, prace i osiągnięcia pierwszego, a w części i drugiego etapu lubelskiego eksperymentu oświatowo-pedagogicznego można zauważyć, że rozbudził on inicjatywę nauczycieli w zakresie podejmowania prób i obserwacji pedagogicznych w procesie wprowadzania nowego systemu nauczania i wychowania. Zespoili w tej pracy członków rad pedagogicznych z kierownictwem, administracją szkolną, a także z badaczami naukowymi. Zachęcił nauczycieli do doksztalcenia i doskonalenia swoich kwalifikacji zawodowych. Szkoła została jakoby wcielona w środowisko, związana z życiem na codzień. Wielkiej poprawy dokonano w zakresie unowocześnienia bazy materialnej szkół, ich wyposażenia w pomoce dydaktyczne i środki techniczne. Całokształt prac drugiego etapu lubelskiego eksperymentu zmierza do powszechnego przechodzenia wszystkich typów szkół na nowy system nauczania i wychowania.

S. Letycja, Jadwiga Wanarska, Pułtusk

⁴³ Program drugiego etapu lubelskiego eksperymentu pedagogicznego 1971 - 1975, dz. cyt., 39.

⁴⁴ Tamże, 57-58.

⁴⁵ E. Zachajkiewicz, *Lubelski eksperyment oświatowo-pedagogiczny*, art. cyt., 181-185 i 211.